

TÜRKİYE'NİN

BEŞİNCİ PERİYODİK RAPORUNUN

İNCELENMESİNE İLİŞKİN OLARAK

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi

TÜRKİYE'NİN

BEŞİNCİ PERİYODİK RAPORUNUN

İNCELENMESİNE İLİŞKİN OLARAK

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

DİYARBAKIR BAROSU ÇOCUK HAKLARI MERKEZİ
TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR.

HAZİRAN 2024

“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliđi finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliđi’nin görüşlerini yansıtılmamaktadır.”

Diyarbakır Çocuk Hakları Merkezi Hakkında;

Diyarbakır Barosu'nda, 12.11.2012 tarihinde kurulan Çocuk Hakları Merkezi, çocuk haklarının tanınması, korunması, uygulanması ve geliştirilmesi için teorik ve pratik çalışmalar hayata geçirmektedir. Merkez, adli sistemdeki çocuklara ve ailelerine danışmanlık sağlamakta; stratejik davalar açmakta, düzenli eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmaktadır. Merkez bünyesindeki Tutukevleri ve Islahevleri Çalışma Grubu tutuklu ve hükümlü çocuklara yönelik hak izleme çalışmaları gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda, Diyarbakır'daki kapalı ceza infaz kurumlarında tutuklu bulunan çocuklar ile yapılan düzenli görüşmeler sonucu hazırlanan raporlar ile savunuculuk çalışmaları yürütülmektedir.

Rapor Hakkında:

Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi (Merkez), bu rapor aracılığıyla Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Tutuklu Bulunan Kız Çocukları ile ilgili yaptığı araştırmadan elde edilen bulguları ve önerileri BM İşkenceye Karşı Komite'mle (Komite) paylaşmaktadır. Raporun amacı, 5. Periyodik Raporunun gözden geçirilmesi öncesinde, Türkiye'nin İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (Sözleşme) kapsamındaki yükümlülüklerini tutuklu ve hükümlü kız çocuklarına karşı yerine getirebilmesi için Komite'yi bilgilendirmektir.

Merkez, raporu hazırlarken Komite'nin sonuç gözlemleri ve soru listesini dikkate almıştır. Buna ek olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin (BMÇHK) 2 Haziran 2023 tarihinde yayınladığı Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde¹ yer alan ve Sözleşme'yi ilgilendiren tespitleri, İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya ilişkin Özel Raportör'ün Türkiye'ye yaptığı ziyarete ilişkin raporundaki (Özel Raportör Raporu) tespitleri de

¹ CRC/C/TUR/CO/4-5

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

göz önünde bulundurmuştur. Raporda, Sözleşme'nin hükümlerine uygunluğun kapsamlı bir analizi için «tematik» inceleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamdaki talep ve önerilere ise ilgili bölümlerin içinde yer verilmiştir.

Bu yapılandırma ışığında, okuyucu için anlamayı kolaylaştırmak amacıyla aşağıdaki içindekiler tablosu hazırlanmıştır:

İ Ç İ N D E K İ L E R

Rapor Hakkında:.....	3
I. Genel Çerçeve	6
II. Yöntem.....	8
III. İşkencenin Önlenmesi (Madde 2, 11, 16).....	8
Bağımsız İzleme	8
Ulusal İnsan Hakları Kurumu	9
Tutulma Koşulları ile Bağlantılı Olarak İşkence ve Kötü Muamele Oluşturan Haller	11
Detaylı (Çıplak) Arama	11
Çocukların Eğitim ve Eğlence Faaliyetleri	13
Çocukların Dış Dünya İle İlişkileri.....	15
Sınıflandırma ve Kız Çocuklarına Özgü Tutulma Yerlerinin Eksikliği	15
Kurum Koşulları.....	17
Sağlık.....	18
IV. Eğitim (Madde 10)	20
V. İşkenceye Müdahale Edilmesi (Madde 12, 13, 14, 15): Rapor edilen İşkence ve Kötü Muamele Vakalarının Soruşturulması ve Yeterli Telafiye Erişim	21

I. Genel Çerçeve

Türkiye'de tutuklu ve hükümlü kız çocuklarının durumu hakkında bilgi vermek gerekirse Adalet Bakanlığının açıklamalarına göre 2 Mayıs 2024 itibarıyla infaz kurumlarında 92'si tutuklu, 48'i hükümlü 140 kız çocuğu bulunmaktadır, oğlan çocuklarında tutuklu sayısı 1.968, hükümlü sayısı ise 1.015'tir². Ne yazık ki, tutuklu ve hükümlülere yönelik yaş ve cinsiyete dayalı ayrıştırılmış istatistiki bilgiler bununla sınırlıdır.

Tutuklu ve hükümlü kız çocuklarla ilgili verilebilecek en önemli bilgi, tutuldukları kurumlara ilişkindir. Halen tutuklu kız çocuklara özgülenmiş bir kurum bulunmaması nedeniyle rapor kapsamında daha kapsamlı olarak ortaya konduğu üzere kız çocuklarının tutulduğu infaz kurumlarında fiziksel, psiko-sosyal ihtiyaçlarına cevap verilemediği ve cinsiyet temelli ayrımcılık başta olmak üzere birçok hak ihaline maruz kaldıkları görülmektedir. Merkezin tutuklu kız çocuklarıyla yaptığı görüşmelerde, tutulma koşulları ile bağlantılı olarak işkence ve kötü muamele oluşturan hallerle karşılaşmış; detaylı (çıplak) arama uygulamasının rutin olarak uygulandığı, bu hak ihaline yönelik şikayetlerin etkili şekilde soruşturulmadığı, çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyecek şekilde eğitim, eğlence ve sağlık haklarına erişimde güçlük yaşadıkları, dış dünyayla ilişkilerinin kısıtlandığı anlaşılmıştır.

Komite'nin dikkatine sunmak istediğimiz bir diğer önemli konu 6 Şubat 2023'te gerçekleşen ve Türkiye'nin doğu ve güneydoğu illerini etkileyen ve resmi verilere göre 53.207 insanın can kaybettiği iki büyük deprem felaketinin etkileridir. Diyarbakır, depremlerden etkilenen 11 il arasındadır. Merkez, depremlerden hemen sonra Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan çocuklar ile

2 İlgili istatistikler: <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/6052024163015istatistik-5.pdf>

görüşme sağlandığında, görevlilerin çocuklar ile iletişime geçmekte geciktiğini, çocukların yeteri kadar bilgilendirilmediğini, çok korkmalarına rağmen kapalı alanlarda tutulduklarını, bir süre ailelerinden haber alamadıklarını tespit etmiştir. Ayrıca depremden en çok etkilenen illerden Hatay'da bulunan Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki çocuklar, hiçbir psiko-sosyal çalışma yapılmadan, bilgilendirilmeden, saatlerce soğukta bekletilerek, uzak bir şehir olan Samsun'a nakledilmiştir³. Tüm bunlar; çocuk ceza infaz kurumlarının kriz dönemlerine ilişkin bir planının olmadığını ve bu plansızlığını farklı hak ihlallerin yaşanmasına neden olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin acilen kriz dönemlerinde tutuklu ve hükümlü çocukların haklarının korunması için politika geliştirmesi gerekmektedir.

Raporun aşağıdaki bölümlerinde ilgili başlıklar altında Merkezin görüşme ve masa başı araştırmasından çıkan bulgu ve önerileri paylaşılacaktır.

3 Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Deprem ve Çocuk Mahpuslar Ön Araştırma Raporu, Ağustos 2023. Çevrimiçi: https://www.tcyov.org/wp-content/uploads/2023/08/Deprem-ve-%C3%87ocuk-Mahpuslar-%C3%96n-Ara%C5%9Ft%C4%B1rma-Raporu_TCYOV.pdf

II. Yöntem

Komiteye bilgi sağlama amacıyla sunulan bu rapor, Eylül 2023 ile Ocak 2024 arasında Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu bulunan 9 kız çocuğu ile yapılan toplam 15 görüşmeden elde edilen bulgular ile masa başı araştırmaların sonuçlarını kapsamaktadır⁴. Görüşmeler, 1'i kadın avukattan oluşan 2 kişilik yetkin avukalar tarafından yapılmıştır. Görüşme çıktıları anonimleştirilmiş ve içerikleri analiz edilerek rapora dönüştürülmüştür.

III. İşkencenin Önlenmesi (Madde 2, 11, 16)

Bağımsız İzleme

Komite, Türkiye'ye dair 4. Periyodik inceleme sürecine dair Sonuç Gözlemlerinde, Türkiye hükümetinin sağladığı bilgilerin aksine, insan hakları sivil toplum kuruluşlarının izleme faaliyetleri yürütmek üzere ceza infaz kurumlarını ziyaret etmelerine izin verilmediğini bildirmelerinden endişe duyduğunu belirtmiş ve taraf Devlet'e " insan hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerini, sağlık çalışanlarını ve yerel baro üyelerini cezaevlerine bağımsız ziyaret gerçekleştirmeye açıkça yetkili kılan resmi düzenlemeler yapmasını, izleme yapan resmi organların mali ve işlevsel bağımsızlığının temin edilmesini" tavsiye etmiştir⁵. Ancak soru listesinin 33. paragrafında da tekrarlanan meslek örgütleri ve sivil toplum örgütlerine yetki veren bağımsız ziyaret için düzenlemenin yasalaşmasına ilişkin soruya halen olumlu yanıt verilememektedir. Türkiye'de sivil toplumun ve

4 Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Tutuklu Bulunan Kız Çocuklarına Yönelik Hak İhlalleri ve Tutulma Koşullarına Yönelik Rapor, 24.01.2024 Çevrimiçi: <https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/cocukraporson-1707240705.pdf>

5 7 CAT, Concluding Observations on Türkiye, UN Doc. CAT/C/TUR/CO/4, 2 June 2016, paras. 37-38.

baroların izleme yapabileceği bir yasal teminat bulunmamaktadır.

Türkiye hükümetinin sunduğu 5. Periyodik raporunda, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun⁶ (KDK) gelen şikayetleri değerlendirmek üzere izinsiz yerinde izleme yapabildiğinden bahsedilmişse de yayınlanan kararlar incelendiğinde bu yetkisini çok sınırlı sayıda kararında uyguladığı görülmektedir. Kaldı ki, tutuklu ve hükümlü kadın ve kız çocukları sayıca az oldukları için, tutuldukları infaz kurumları da bu tür izlemelerde ilk sırada tercih edilen kurumlar arasında yer almamaktadır.

Tavsiye: Tutuklu ve hükümlü çocukların bulunduğu kurumlara baro ve sivil toplum örgütlerinin düzenli ve habersiz ziyaret gerçekleştirebilmeleri için yasal güvencelerin getirilmesi gerekmektedir.

Ulusal İnsan Hakları Kurumu

Komite, sonuç gözlemlerinde Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na (TİHEK) yönelik eleştirilerini getirmiştir (paragraf 27). BMÇHK da çocukların özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları yerlerin izlenmesinin güçlendirilmesini ve ulusal önleme mekanizmasının ziyaretlerinin periyodik olmasını önermiştir⁷. Her ne kadar ülke raporunda TİHEK'in ve KDK'nın çalışmalarından bahsedilse de Diyarbakır Kadın Ceza İnfaz Kurumu'nda görüşülen kız çocukları, maruz kaldıkları haksızlıklarla ilgili başvuru yapabilecekleri kurumlar hakkında bilgi sahibi olmadıklarını iletmışlerdir.

Bu kurumların erişilebilirliğinin yanı sıra etkililiği üzerinde de değerlendirme yapmak gereklidir. Merkez, Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bulunan çocukların maruz bırakıldığı hak ihlallerine ilişkin olarak hazırladığı ve 10.09.2021 tarihinde

6 Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye'de ombudsmanlık olarak görev yapmaktadır. Kurum, kamu kurumlarının her türlü işlem ve eylemleri ile kamu görevlilerinin tutum ve davranışlarından kaynaklanan şikayetleri incelemekle yetkilidir. Çevrimiçi: <https://www.kdk.gov.tr/>

7 CRC/C/TUR/CO/4-5, paragraf 50/h

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

kamuoyu ile paylaştığı raporuyla birlikte Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapmıştır. Başvuruda çocukların kurum içinde fiziksel ve psikolojik şiddete, kötü muamele ve onur kırıcı davranışlara maruz bırakıldığı, tehdit edildiği; beslenme hakkı, sağlık ve tedavi hakkı, haberleşme ve iletişim hakkı ile eğitim ve sosyal haklarının ihlal edildiği aktarılmıştır. Yapılan başvuru neticesinde TİHEK, Diyarbakır Barosu Başkanlığına herhangi bir bildirim yapmamış, başvurunun sonucu hakkında bilgi dahi verilmemiştir. KDK ise yapılan başvurudan sonra Adalet Bakanlığına sorular yöneltmiş ve ardından da Adalet Bakanlığının matbu ve mevzuat hükümlerinden oluşan cevapları ile yetinerek “Dostane Çözüm Kararı” vermiştir. Bunun yanında KDK web sayfasından öğrenildiği kadarıyla ilgili başvurudan sonra Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ziyaret edilmiştir⁸. Bununla birlikte Baro ile hiçbir irtibat kurulmamıştır. Neticede başvurular etkili olmamış ve hak ihlallerin önlenmesine dönük olarak iyileştirici ve somut herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

KDK'nın verdiği kararlara bakıldığında; çocukların direkt olarak başvuru yapabildiği bir kurum olmasına rağmen az sayıda çocuğun başvuru yaptığını, mekanizmanın yaygın olarak bilinmediğini, erişilebilirlik yönünden kısıtlı kaldığını, infaz kurumlarından çok sayıda başvuru olduğunu ancak tavsiye ve dostane çözüm kararlarının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür⁹. Yine özel rapor hazırlama yetkisi bulunan KDK'nın bu zamana kadar yayınlanan raporlarına bakıldığında Türkiye'de yaygın insan hakları ihlalleri olan konularda

8 <https://www.kdkcocuk.gov.tr/karar-cocuk-adalet-sisteminde-infaz-kosullarinin-incelemesi>

9 Kamu Denetçiliği Kurumunun 2023 yılına ait Yıllık Raporu incelendiğinde; 19.317 başvuru yapıldığı, 6.570 Gönderme Kararı verildiği, 5.407 İncelenemezlik Kararı verildiği, 1.386 Dostane Çözüm Kararı verildiği, 1.384 Tavsiye Kararı verildiği, 1.066 Ret Kararı verildiği, 588 Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı verildiği, 0-18 yaş grubundan (çocuklardan) 152 kişinin başvuru yaptığı, çocuk hakları konulu 223 başvuru yapıldığı, Ceza infaz kurumlarının faaliyetleri konulu 1.629 başvuru yapıldığı görülmektedir. Çevrimiçi: <https://www.ombudsman.gov.tr/Yayinlarimiz/YillikRapor>

özel rapor hazırlanmadığı dikkat çekmektedir¹⁰.

Komitenin dikkatine sunulması gereken bir diğer konu da bu iki kurumun dil kapsayıcılığı üzerindedir. Her iki kurum da Diyarbakır'daki çocukların büyük çoğunluğunun ana dili olan Kürtçe dilinde hizmet vermemektedir.

Tavsiyeler: KDK ve TIHEK'in bilinirliğinin çocuklar arasında yaygınlaştırılması, çocukların bu kurumlar hakkında anlayabilecekleri dilde bilgilendirilmeleri, başvuru formları ve karar metinlerinin resmi dil dışındaki dillerde de hazırlanması sağlanmalıdır. Her iki kurumun da yerinde inceleme yapma ve rapor hazırlama yetkilerini tutuklu ve hükümlü kız çocukların tutulduğu kurumları da gözeterek daha sık kullanmaları gerekmektedir.

Tutulma Koşulları ile Bağlantılı Olarak İşkence ve Kötü Muamele Oluşturan Haller

Komite sonuç gözlemlerinde, cezaevi sisteminde aşırı kalabalığa ve yetersiz sağlık hizmetlerine ve alternatif önlemlerin kullanılmasına ilişkin önlem alınmamasına vurgu yapmıştır. BMÇHK da son sonuç gözlemlerinde, çocukların yetişkinlerle birlikte alıkonulmamasını ve alıkonulma koşullarının, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun olmasının sağlanmasını bildirmiştir (Paragraf 50/g). Bu bölümde görüşmeler sonucunda tespit edilen kurum içindeki hak ihlalleri aktarılacaktır.

Detaylı (Çıplak) Arama

Komite, soru listesinin 31. paragrafında tutuklu ve hükümlülere yönelik "sık sık ve saygıdan yoksun şekilde yapıldığı iddia edilen çıplak ve invaziv üst aramalarına" ilişkin bilgi istemiştir. Türkiye hükümetinin sunduğu 5. periyodik raporda çıplak aramaya ilişkin yasal düzenlemeler paylaşılmış ve bu konuda yıllık 8 ile 28 arasında deği-

¹⁰ Kamu Denetçiliği Kurumunun özel raporları için bakınız: <https://www.kdk.gov.tr/Yayinlarimiz/OzelRaporlar>

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

şen sayıda başvuru olduğunu ve bu başvuruların savcılıkça işleme alındığını bildirmiştir. Her ne kadar ülke raporunda, çıplak aramaya başvuruya yönelik az sayıda başvurudan bahsetmiş olsa da sadece sivil toplum raporlarının kapsayan bir araştırma ile 2022 yılı için 187 tutuklu ve hükümlünün çıplak aramaya maruz kaldığı ve aramaların rutin bir biçimde gerçekleştirildiği görülebilmektedir¹¹.

Çıplak aramaya ilişkin Yönetmelik¹² madde 34 12/11/2021 tarihinde "ciddi emarelerin varlığı ve" ibaresinden sonra gelmek üzere "bunun başka suretle tespiti olanaksız olması durumunda," ibaresi eklenmiş, "çıplak" ibaresi, "detaylı" şeklinde değiştirilmiştir¹³. Ancak bu değişiklik uygulamadaki hak ihlallerini önlemeye yeterli olmamıştır. Çıplak aramaya yönelik düzenleme tüm hükümlü ve tutuklular için uygulanmakta çocuklar yönünden özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Merkez'in tutuklu kız çocuklarıyla yaptığı görüşmelerde 9 kız çocuğunun 4'ünün çıplak aramaya maruz kaldığı öğrenilmiştir. Kız çocukları beyanlarında, aramanın ceza infaz kurumuna giriş sırasında gerçekleştirildiğini, aramanın nedenine dair kendilerine açıklamada bulunulmadığını, tüm kıyafetlerini çıkarmak zorunda kaldıklarını, kendilerine tek giyimlik önlük verilmediğini, aramanın infaz koruma memurları tarafından gerçekleştirildiğini, kendilerinden oturup kalkmaları istendiğini, kurumda bulunan diğer arkadaşlarına da ayısının yapıldığını ifade etmişlerdir. Çocukların anlatımları, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda çıplak aramanın gerekçesiz, usule aykırı şekilde, sistematik ve rutin bir biçimde gerçekleştirdiğini göstermiştir.

11 İnsan Hakları Derneği, (2022), Türkiye Hapishanelerinde Hak İzleme Raporu, syf. 46

12 Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik, 29.03.2020 tarih ve 31083 sayılı Resmi Gazete.

13 Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 34. Maddesi 12/11/2021 tarihli ve 31657 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4773 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararının 14'üncü maddesiyle değiştirilmiştir.

Çocukların Eğitim ve Eğlence Faaliyetleri

Komite, soru listesinin 48/d paragrafında çocuk tutukluların eğitim ve eğlence faaliyetlerine erişimin iyileştirilmesi için adımlar atılıp atılmadığını sormuştur. BMCHK Özel Raportörü de raporunda, özellikle Diyarbakır'daki E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun çocuk bölümünde ziyaret ettiği çocuk tutukluların eğitim alamamasından ve eğlence faaliyetlerine erişimlerinin yetersiz olmasından endişe duyduğunu ifade etmektedir (42.paragraf).

Kız çocukları ile yapılan görüşmeler sonrası elde edilen bilgiler doğrultusunda Kurumda gerçekleştirilen etkinliklerden kız çocukların yararlandırılmadığı, gerçekleştirilen etkinliklerin kız çocuklara özgü biçimde düzenlenmediği, Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutulan oğlan çocuklara kıyasla haklarına erişimde çok daha büyük sınırlılıklar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde, kız çocuklarının yetişkinlere özgü bir kurumda kalmaları nedeniyle, eğitsel sosyal spor faaliyetlerinden yeterince faydalanamadıkları anlaşılmıştır. Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda oyun salonunun olmadığı, kız çocuklarının oyun salonuna gitmeyi talep ettiklerinde infaz koruma memurları tarafından "Siz çocuk musunuz?, Siz çocuk değil kadınsınız." denerek taleplerinin reddedildiği, kurumda resim, saz, folklor, kuaför kurslarının bulunduğu, kız çocukların kurslara katılmak için dilekçe yazmalarına rağmen kurslara götürülmedikleri, eğitim biriminden yanıt alamadıkları, memurların bu faaliyetlerin yetişkinler için olduğunu söylediklerini, ısrarlı talepleri üzerine haftada 1 etkinliğe çıkarıldıkları, Kurumda haftada 1 gün 1 saat spor aktivitelerinin olduğunu fakat memurlarının iş yoğunluğu nedeniyle spor saatini kısıtladıkları, spor malzemelerin de yetersiz olduğu bildirilmiştir.

Görüşmede ortaya çıkan bir başka konu da kız çocuklarının kitaplara erişimine ilişkin olmuştur. Çocuklar, kütüphaneye çıkarılmadıklarını, okumak istedikleri kitapların kodunu ve ismini belirterek alabildik-

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

lerini, seçebilecekleri kitapların en fazla 2 adet olabileceğini, kitap çeşitliliğinin yetersiz olduğunu, çocuk kitabının bulunmadığını, maddelerin, resimli romanların listede yer almasını istediklerini anlatmışlardır.

Özetle, Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki tutuklu kız çocuklarının yetişkin olmadığı bahane edilerek etkinlik, kurs ve faaliyetlerinden yaklaşık 4 ay 2 hafta boyunca yararlandırılmadığı anlaşılmıştır. Katıldıkları kısıtlı sayıdaki etkinliklerin doğrudan çocuklara özgü olmadığı, ilgili eğitimcilerin de çocuk haklarına yönelik bir uzmanlıklarının olmadığı değerlendirilmiştir.

Anılan durumun bir başka boyutu da kadın ceza infaz kurumlarında yapılan etkinliklerin içeriğidir. TİHEK tarafından kadın ceza infaz kurumlarına yapılan izleme ziyaretleri sonra tarafından 2023 yılında yayınlanan 6'sı kız çocuğu 378 kadın tutuklu ve hükümlünün bulunduğu Tarsus Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na yapılan izleme ziyareti sonrası hazırlanan raporda "*kuaförlük, keçe aksesuarları, geleneksel el nakışları, erkek iç giysileri dikimi, çocuk dış giysileri dikimi, resim, geleneksel halk oyunları ve birinci kademe okuma yazma kursları*" verildiği belirtilmiştir¹⁴. Kurumda açılan bu kursların toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirecek becerilerle sınırlı kaldığı, bilim, teknoloji gibi alanlarda kadınların desteklenmediği görülmektedir.

Tavsiye: Kadın kurumlarında tutulan kız çocuklarının eğitimlerden, eğlence etkinliklerden, spor faaliyetlerinden ve kütüphaneden düzenli şekilde yararlanmaları sağlanmalı, çocuklarla çalışma konusunda uzmanlığı olan eğitici ve idareciler tarafından çocukların gelişimine uygun içerikler kurum içinde yaygınlaştırılmalıdır. Kız çocuklarına verilecek eğitim ve etkinliklerde toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirecek eğitimlerle sınırlı kalınmamalı, mevcut etkinliklerin yanına bilgisayar kullanımı, muhasebe, finans okur yazarlığı, tarım gibi kurs çeşitliliği sağlanmalıdır.

14 <https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/s7c9ec.pdf>

Çocukların Dış Dünya İle İlişkileri

Tutuklu kız çocukları ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkan başka bir boyut, çocukların dış dünya ile ilişkilerine yöneliktir.

Çocuklar, telefon ile iletişim kurma haklarının, açık görüş yaparlarsa, haftalık 60 dakika olduğunu; açık görüş ziyaretçileri olmadığında 120 dakika görüntülü görüşme şeklinde kullanabildiklerini söylemişlerdir. Bu sürenin maksimum 10 dakika olarak 12 ve 6 hafta kullanılabilirdiğini, telefon sürelerinin yeterli olmadığını, sık sık teknik arıza ve bağlantı problemleri yaşadıklarını, birçoğu mektupların gönderilmesinde ve getirilmesinde uzun süre beklediklerini, mektupların iletilmesinde sorun yaşandığını; açık görüşte ziyaretçiler tarafından kendilerine verilen fotoğrafın kurum tarafından içeri sokulmasını engellendiğini bildirmişlerdir. Çocukların telefon ve mektup yoluyla kurdukları iletişimin kurum eliyle sınırlandırılması, bu konuda ihmalde bulunulması, yasal düzenlemelerin süreleri çocuklara uygun olmayacak şekilde kısıtlaması, çocukların özel hayat ve aile hayatına saygı hakkının ihlaline varmaktadır.

Aile ile görüşmedeki sorunların yanı sıra görüşme yapılan çocukların bazıları koğuştta televizyon bulunmadığını, televizyon bulunan koğuştta ise televizyondaki kanal sayısının çok az olduğunu, çocukların ilgisini çekecek kanallarının bulunmadığını; birçok çocuğun radyoya erişim sağlayamadığını, sebebinin ise kantinde satılan radyo fiyatının yüksek olmasından kaynaklandığını anlatmışlardır. Çocukların dış dünya ile iletişim hakları bu uygulamalarla zedelenmektedir.

Tavsiye: Çocukların telefon görüşmelerine getirilen süre sınırlarının genişletilmesi, görüşmeler sırasında yaşadıkları teknik sorunların giderilmesi, mektupla iletişimin özel hayatlarına saygıyı gözeterek şekilde yapılması, tüm çocuklara yaşlarına ve gelişimlerine uygun televizyon ve radyo yayınlarının ulaştırılması sağlanmalıdır.

Sınıflandırma ve Kız Çocuklarına Özgü Tutulma Yerlerinin Eksikliği

Komite, soru listesinin 48/c paragrafında, Türkiye'ye çocuklarla yetişkinlerin ayrı tutulup tutulmadığı sorulmuştur. Özel raportör de zaman zaman ergenlik çağındaki kız çocuklarının yetişkin kadınların

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

tutulduğu bloklarda tutulduğunu tespit etmiş, tüm ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlüler arasında ayırım yapılmasını tavsiye etmiştir (47. Paragraf).

Türkiye'de tutuklu çocuklar için 9 kapalı, hükümlü çocuklar için 4 açık infaz kurumu niteliğinde olan eğitimevi bulunmaktadır. Ancak halen tutuklu kız çocuklara özgülenmiş bir kurum bulunmamaktadır, hükümlü çocuklar için ise ülke genelinde 1 kurum bulunmaktadır. Kanun, çocukların, öncelikle kendilerine özgülenen Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında, bu kurumun bulunmadığı hâllerde de kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirileceklerini düzenler. Buna göre, kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması hâlinde, kız çocuklarının kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar¹⁵. İnfaz sistemi içerisinde hem kadın hem de çocuk olmanın zorluğunu yaşayan kız çocukları anılan düzenleme ve kendilerine özgülenen kapalı kurum olmaması nedeniyle ya kadın hapisanelerinde çocuklara ayrılan bölümlerinde ya da erkek hapisanelerinin kadınlara ayrılan bölümlerinin çocuklara ayrılan bölümlerinde tutulmaktadırlar. Bu durum da kız çocuklarının tutulduğu infaz kurumlarında fiziksel, psiko-sosyal ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine ve cinsiyet temelli ayrımcılık oluşturan uygulamalara maruz kalmasına yol açmaktadır.

Merkezce, Eylül 2023-Ocak 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda çocuklar için tahsis edilen koğu sayısının 2 olduğu, koğuştaki kalan çocuk sayısının ise 2 ile 6 arasında değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır. Koğuştaki tutulan kız çocuklarının uzun süre yanına bir çocuk gelene kadar tek başlarına tutulduğu ya da aynı koğuştaki tutulan akranlar arasında şiddet olayı yaşandığında kurum idaresince

15 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun 10 ve 11'nci maddeleri.

çocukların koşullarını değiştirildiği bilinmektedir. Bu yöntemin uygulanması halinde çocuğun tek başına bir koşuğa tutulması, tecrit koşullarının oluşma riskini doğurmaktadır.

Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda yapılan görüşmelerde kız çocuklarının arasında zaman zaman fiziksel şiddete varan tartışmaların yaşandığı, genelde bu durumu kendi aralarında çözdükleri, infaz koruma memurlarının çoğu durumda müdahale etmediği, müdahale ettiklerinde de çocuklara hakaret ettikleri, kollarından tutup çevirerek, sıkıca çekştirerek, zaman zaman kelepçe kullanarak fiziksel güç uyguladıkları anlaşılmıştır. Çocuk Koruma Kanunu'nda yasak olan çocuklara kelepçe kullanımına İnfaz Kanunu'nda izin verilmektedir. Çocuklara özgülenmiş kurumlarda tutulmamanın işkence ve kotu muameleye yol açan sonuçlarını ortaya koymak bakımından bu vakanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Tavsiye: Tutuklu ve hükümlü çocukların kendilerine özgü, çocuk alanında çalışma uzmanlığı olan idarecilerin ve memurların görev aldığı kurumlarda tutulmaları sağlanmalıdır. Akranlar arası şiddet olaylarının önlenmesi için kurumun fiziksel güç ve tecrit dışında pedagojik yöntemlerle sorunu çözebilecek destek mekanizmaları kurulmalıdır. Çocuklar için infaz kurumları içinde de kelepçe ve zorlayıcı alet kullanımının yasaklanması gerekmektedir.

Kurum Koşulları

Komite soru listesinin 48/a paragrafında ısıtma dahil olmak üzere kurum koşullarındaki iyileştirmelere odaklanmıştır.

Tutuklu kız çocuklarla yapılan görüşmelerde hijyen ve yeterli gıdaya erişim sorunları öne çıkmıştır. Görüşmedeki aktarımlardan, kurumun yeterince ısınmadığı, havalandırmanın temiz olmadığı, kurumda yeterince bulaşık deterjanı, sıvı sabun, şampuan, deterjan ve hijyenik ped verilmediği, yemeklerin hijyen koşullarına göre hazırlanmadığı; mevsimine uygun meyve ve benzeri takviye gıdaların sağlanmadığı; özel beslenme düzenine ihtiyaç duyan çocuklara özgü menülerin

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

oluşturulmadığı, yemek dağıtımında çocukların özel durumlarının gözlemlenmediği, çocukların damak tadına uygun yemeklerin yapılmadığı, kahvaltı öğünün yer almadığı, kantin fiyatlarının yüksek olduğu, kantinde istenilen ürünlerin yer almadığı, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarına maddi destek sağlayamaması nedeniyle kantinden ihtiyaçlarını gideremedikleri anlaşılmıştır. İdarenin koğu temizliği ve kişisel hijyen için yeterli ürünü sağlamaması ve kantin fiyatlarının çok yüksek olması nedeniyle kapatılan çocukların hijyen sorunları ve regl yoksulluğu yaşadıkları tespit edilmiştir.

TİHEK'in kadın infaz kurumlarına ilişkin raporlarına bakıldığında 4 kız çocuğunun bulunduğu Ordu¹⁶ ve 6 çocuğun tutulduğu Tarsus¹⁷ kurumlarında ısınma sorunları yaşandığı ve kıyafet yoksunluğu olan kadınlara rastlanıldığı belirtilmiştir.

Tavsiye: Gıda, ısınma, havalandırma ve kıyafet imkanlarının mevsim ve coğrafi koşullar gözlemlenerek çocukların ve kadınların ihtiyaçlarına göre yapılandırılması; kurumdaki her tutukluya düzenli ve ücretsiz olarak yeterli ve kaliteli ürünleri içeren hijyen kitlerinin dağıtılması; koğuşların temizliğinin düzenli şekilde idare tarafından sağlanması gerekmektedir. Ayrıca kadın kurumlarında menstrüel hijyenle ilgili yaşanan sorunların giderilebilmesi için güvenli, temiz ve mahremiyetin sağlandığı tuvaletlere, hijyenik ürünlere, atık sistemlerine, temiz ve sıcak suya ve eğitimli personele erişim sağlanmalıdır.

Sağlık

Tutuklu kız çocukları ile görüşmeler sırasında kız çocuklarının tedaviye ulaşmakta zorluk yaşadıkları, revire ayda bir kere çıkarılmalarına izin verildiği, ikinci defa gitmek istediklerinde götürülmedikleri, muayene esnasında infaz koruma memurlarının yanlarında veya kapının önünde bulunduğu; kurum doktorunun çocukları muayene etmediği, ilaç vererek geçiştirdiği, ilaca ihtiyaç duyan çocukların

16 <https://www.tihe.gov.tr/public/images/kararlar/6063D5.pdf>

17 <https://www.tihe.gov.tr/public/images/kararlar/s7c9ec.pdf>

ilaçlarının çok geç teslim edildiği ve gözlüğe ihtiyaç duyan bir çocuğun gözlük fiyatlarının yüksek olması nedeni ile gözlük alamadığı tespit edilmiştir.

Merkez'in tespit ettiği bu sağlık hizmetine erişim sorunları kadın ceza infaz kurumlarına ilişkin TİHEK raporlarına da yansımıştır¹⁸.

Tavsiye: Kuruma mevcudun ihtiyacını karşılayacak yeterli sayıda doktorun istihdam edilmesi, çocukların rutin sağlık kontrollerinin mahremiyetleri gözetilerek yapılması, yazılan ilaçların çocuklara süratli şekilde ulaştırılması, kronik hastalığı olan çocukların tedavilerinin takip edilmesi gerekmektedir.

18 <https://www.tihk.gov.tr/public/images/kararlar/A4DB8A.pdf>,

IV. Eğitim (Madde 10)

Sonuç gözlemleri 29. ve soru listesinin 28. paragrafında Komite kamu görevlilerin eğitimi konusuna değinmiştir. 5. periyodik raporda ceza infaz personelinin almış olduğu eğitim konuları sıralanmıştır ancak bu eğitimler arasında çocuk hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelli eğitimlerin olmadığı görülmektedir. Bu konu özellikle kadınların ve kız çocukların tutuldukları kurumlarda hayati önem taşımaktadır.

Tutuklu kız çocuklarıyla yapılan görüşmeler sonucunda infaz koruma memurlarının davranışları ile çocuklara yetişkin muamelesi yaptıkları ve cinsiyetten doğan ihtiyaçlarını dikkate almadıkları anlaşılmıştır. Raporda belirtilen ve kurum çalışanlarının sebep olduğu tüm hak ihlalleri göz önünde bulundurulduğunda infaz koruma memurlarının eğitimlerinde eksiklik olduğu kanaati oluşmaktadır.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu'nun 2023/41 Numaralı Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyaret Raporunda kurum personelinin çeşitli eğitimler aldığı bildirilmişse de *"Kurumda görevli personelin insan hakları eğitimi, kişiler arası iletişim ile işken-ce ve kötü muamele yaşağına ilişkin özel bir eğitim almadiğı"* tespit edilmiştir¹⁹.

Tavsiyeler: İnfaz sisteminde görev alan tüm idarecilerin ve personelin, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları alanında etki değerlendirmesi yapılan eğitim çalışmalarına katılması, bu eğitimleri başarı ile tamamlamayanların çocukların tutulduğu kurumlarda görev yapmaması, eğitimlerin sürekliliğinin sağlanması ve personel hakkında denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, çocuk adalet sistemindeki görevlilerin de kapsamlı eğitimlerden geçmesi gereklidir.

19 <https://www.tihk.gov.tr/public/images/kararlar/cyw2ad.pdf>

V. İşkenceye Müdahale Edilmesi (Madde 12, 13, 14, 15): Rapor edilen işkence ve kötü muamele vakalarının soruşturulması ve yeterli telafiye erişim

Komite, Türkiye'nin 4. Periyodik raporu ile ilgili sonuç gözlemlerinde, kamu görevlilerinin kötü muamele ve aşırı güç kullanımı ile ilgili iddialara yönelik soruşturmaların çok azında etkili yaptırımlar uygulandığını tespit etmiştir.

Yukarıda, kız çocuklarının bütün kıyafetlerin çıkarılarak yapıldığı "detaylı arama" adı altında yapılan "çıplak" aramaya maruz kaldığına ilişkin bulgular paylaşılmıştır. Bu bilgi paylaşımının yansira, Merkezin infaz kurumunda yaptığı görüşmeler sırasında kız çocuklarının hukuki destek talebi üzerine Diyarbakır Barosu tarafından çıplak aramalara dair suç duyurusunda bulunulmuş, soruşturma süresince şüphelilerin görevden uzaklaştırılması, soruşturmanın çocukların güvenliği gözetilerek özel önlemlerin alınarak yürütülmesi talep edilmiştir²⁰. Ardından Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı Kurum'dan konuya dair açıklama istemiştir. Ceza İnfaz Kurumu verdiği yanıtta, aramaların ilgili kanun maddesine atıfta bulunularak yapıldığı hatta sadece kuruma kabul sırasında değil tutuklu veya hükümlülerin kurumdan çıkması gerektiği durumlarda (hastane, duruşma, revir, koğuş değişikliği vesaire) dahi yapıldığı, aramaların insan onuruna ve hukuka aykırı bir yön taşımadığı belirtilmiştir. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı, başkaca işleme gerek duyulmadan kurumun raporuna itibar ederek suç unsuruna rastlanılmadığına kanaat getirmiş ve soruşturmaya yer olmadığına dair karar vermiştir. İlgili düzenlemeye göre, bu karar türü, ihbar veya şikayet konusu fiilin suç oluşturmadığı, herhangi bir araştırma yapılmasına gerek olmaksızın açık olması veya ihbar veya şikayetin soyut ve genel nitelikte olması halinde

20 İhbar No: 2024/267, Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar No: 2024/444

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE'YE ALTERNATİF (GÖLGE) RAPOR

verilmektedir²¹. Açıklanan durum, soruşturmalarının şüphelilerle birlikte yürütüldüğü anlamına gelmekle birlikte ihbarların ciddiye alınmaması üzerine açık bir cezasızlık sonucu doğurmakta, hak ihlali taşıyan uygulamaları rutin hale getirme riski barındırmaktadır. Sonuç olarak kız çocuklarının özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının yarattığı savunmasızlık halinin hukuka aykırı çıplak arama ile daha da derinleştiği görülmektedir.

Sonuç gözlemlerindeki tavsiyelerin aksine, Baro'nun iddiaları soruşturulmamış, şüpheli kişilerin verdiği bilgiler ile yetinilmiş, ilgililer yargılanmamış, cezalandırılmamış, kız çocuklarla aynı infaz kurumunda çalışmalarına rağmen görevlerinden geçici olarak uzaklaştırılmamış, görevlerine devam ettirilmiş ve çocuklar misilleme riskine açık hale getirilmiştir.

Tavsiye: Tutuklu ve hükümlü çocukların tutulduğu kurumlarda işkence ve kötü muameleyi önleyebilmek ve etkili şekilde soruşturup cezalandırabilmek için çocuk dostu başvuru mekanizmaları kurulmalı, bağımsız izleme yapabilecek kurumlar yasal güvenceye sahip olmalıdır.

21 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 158. Maddesi